

Fotó: Kállay Kotász Zoltán

Bábeli adományok

Levelek Búzás Hubának*

2007. június 13.

... Az ismeretelméleti gondok sokkal súlyosabbak annál, hogysem Gorgiász-szal válaszolni lehetne rájuk. Most olvasom Aldous Huxley-t (*Előadások az emberről*, Kairosz K., 2006), aki nagyon is tudatában volt nemcsak az állati, de az emberi érzékelés korlátozottságának, másfelől viszont a nyelvi szimbólumalkotás „rendteremtő” szerepének is, e hálónak, amelyet az ember megismerés címén előszeretettel vet ki az ismeretlen (vagy jól-rosszul ismert) valóságára. E megfogalmazásban már talán az is benne van, amit Huxley a fönti absztrakciós képesség előnyeit nem tagadva a fogalmiságra való törekvés veszélyének tart: „szörnyű és tulajdonképpen felfoghatatlan, hogy az ember mindig jelképekből készült füstfüggőnyt húz a világ és maga közé”. A pusztá teóriának e kritikusról mindjárt eszembe jut Domokos Mátyás, aki szintén a maga elmélet-ellenességét hangoztatta. Bár nem volt sem misztikus, sem zen buddhista vagy ezek méltatója, mint Huxley. Egyet azonban tudott: a tényekkel szemben csakis a szerénység, tapasztalás, intuíció juttathatja valahová az embert. No meg a hajlandóság fölismeréseinek megbeszélésére. A beszélgetés léteremtése. Azt hiszem, ez a lényeg (ha van ilyen) a megismerésben is. Az ismeret a teremtés kollektív akciójának csupán mellékterméke. Viszonylagos, állandóan módosuló és feltételes valami. Feltétele pedig egyszerre etikai és kommunikációs: a Másik megértésére való

törekvés. Az együttérzés. Megjegyzem, hogy Huxley ez utóbbit a nagy és teljes műalkotások kritériumának tartja, de – s ezt már én teszem hozzá – talán minden szellemi produkciónak is velejárója.

Végezetül: lehet, hogy, à la Gorgiász, nincs semmi, de mégis lehetséges valami (és akkor már e valami megismerése is) az alkotás folyamatában és révén. Bár úgy tudom (nemrég olvastam Heller Ágnesnek a *Genesis-értelmezések* történelmi párbeszédét áttekintő s e diskurzusba önérzetesen beleszóló könyvében), hogy Isten sem a semmiből teremtett. Már neki is megadatott valamiféle tochuwabochu. Ilyen katyvasz mindenkor és számunkra is (nyersanyagunk?) rendelkezésünkre áll. Tulajdonképpen még csak nem is panaszkodhatunk. Nem volt jobb a dolga az Öregúrnak sem. Ő is a legjobb világot akarta megteremteni. (Vagy talán teremtette is?) Az is igaz, hogy aztán már nem nagyon dicsekedhetett vele.

Ne csüggedj, Öregfiú, és légy kitarító! Nem olyan nagy baj, ha megírod legnagyobb versedet! (Legföljebb pihensz utána egy kicsit – az újabb legnagyobbig.) Barátsággal üdvözöllek: Pali

2007. augusztus 28.

Kedves Huba! Mi aztán jól beúszunk Gorgiász varsáiba! Azt hiszem, bennünket is megfogott a vén ravasz. Most aztán igyekezzünk, hogy kiszabaduljunk a hálójából. Én is, Te is.

Ami engem illet: túlságosan is ingerülten reagáltam múltkori levelem-

ben *A nemlétezőről* elmélkedő szofista filozófiájának „frivol szkepticizmusára”, „merev s ugyanakkor szegényes logikáját” nem átalítottam a léteivel való „játszadózásnak” nevezni. Leveled nyomán (s Gorgiász nyomába eredve) be kell vallanom, hogy ma már egy kicsit másképpen vélekedem róla – de ennek sem fogsz maradéktalanul örülni. A korábbi véleményemtől való elmozdulás ugyanis egy kicsit (s ismét) szembeállít a felfogásoddal. (Ha sikerül állásponthoz érthetően kifejtennem, ezt mindjárt tapasztalni is fogod.)

Mindenekelőtt itt a kérdés: hány Gorgiász létezik? Szerinted, kedves Huba, kettő. Egyfelől a természetből-cselő áll („akinek mindent tagadását” saját bevallásod szerint hozzám hasonlóan ítéled meg, akit tehát legalábbis némi távolságtartással szemlélsz), vele szemben azonban kiemeled „a beszéd mindenhatóságát hirdető rétor”, akit „tisztelsz” s egyenesen a „szemantika főpapjának” nevezel. Lehet, hogy két Gorgiász létezik (bár Adamik Tamás az egy mellett teszi le a voksát *Antik stíluselméletek* /Seneca K., 1988/ című munkájában, valószínűleg közös forrásunkban). Nézőpont kérdése. Bevallom, ebben én inkább Adamik nézete felé hajlok, s vele együtt „Gorgias életművét egységes egésznek tekintem”. Nézőpontom azonban sajátos, eltér az övétől is: Gorgiász természetfilozófiájában (is) inkább a szónoki teljesítményt látom. A szónoki nagyot akarást. (Saját terepén „legyőzni” a filozófiát.) A retorikai

* Levelek a szerző Bábeli adományok c. könyvéből (Napkút Kiadó 2011).

eszközök, a gorgiaszi alakzatok, legalábbis a Sextus Empiricus-féle tolmácsolásban, szembetűnök. Talán nem is más ez a bölcelet, mint az új „tudomány”, a szofista retorika hajtásainak a parmenidészi metafizika törzsébe való oltása. A „mindent bebizonyítani” képességének az eufóriája. A „semmi sem létezik” nihilista (most már megengedem: bizonyára megszenvedett) következtetése e törekvésnek azonban nem egyetlen termése. (Eddig én is így hittem.) Most azonban már a hozzá vezető utat is észre kell vennem: a tapasztalati világgal szembeállított létezőnek a megismerés szempontjából vett paradox voltát, antinómikus jellegét. Ez pedig legalább annyira eltávolítja a mozdíthatatlan parmenidészi *van*-tól, mint amennyire közelíti a héraikleitoszi folyton változóhoz. Ez szintén eredmény, az előbbinél nem is kisebb.

S ha már itt tartunk, nem tudom, kedves Hubám, észrevetted-e, hogy Petőfi is *A nemlétezőről* logikáját, a fokozásos szerkesztést alkalmazza utolsó versében, a *Szörnyű időben*. Hasonló a két szöveg felépítése.

Gorgiasz: „...az első az, hogy semmi sem létezik; a második, hogy ha létezik is valami, az megismerhetetlen az ember számára; a harmadik, hogy ha megismerhető is, kifejezhetetlen és más emberrel közölhetetlen.”

Petőfi: „...Egy szálig elveszünk-e mi? / Vagy fog maradni valaki, / Leírni e / Vad fekete / Időket a világnak? / S ha lesz ember, ki megmarad, / El tudja e gyászdolgozat / Beszélni, mint valának? // S ha elbeszéli úgy, amint / Megértük ezeket mi mind: / Akad-e majd, / Ki ennyi bajt / Higgyen, hogy ez történet? / És e beszédet nem veszi / Egy örült rémulésteli, / Zavart meséjének?”

Nyilvánvaló a hasonlóság – kettjük közül valamelyik tanult a másiktól némi kis retorikát, az biztos!

Visszatérve Gorgiaszra, most már nyelvfilozófiájára, szembetű az is, hogy a szónoklás művészetét valóban művészetnek tekintette, s mint ilyet, nem kívánta az „igazság” követelményével szembesíteni. (Platón *Gorgiasz*ának Szókratésze [!] meg is rója ezért – a művészetet az utánzás utánzásának tekintő idealista Platón szemszögéből joggal.) Mi azonban, akik természetesen másképp tekintünk a művészetekre, másképp értjük Gorgiasz szavait

is (immár a *Helené magasztalásából* véve az idézetet). „...egyetlen beszéd nagy tömeget gyönyörködtetett és győzött meg, mert művészi volt megírva, bár nem az igazságot mondta.” Gorgiasz, jóllehet természetfilozófijában a szavakat ő is a külső dolgok jeleinek tekintette, itt már elszakad a referencialitás igényétől, a hatást nem a külvilág tényeinek való objektív megfelelésen, hanem a szöveg elrendezésén méri. Ez mai nyelvészeti megfogalmazásban a közlés (jakobsoni) poétikai funkcióját jelenti. Egyúttal annak kívánalmát is, hogy a különböző „műfajokat” más-más szemmel nézzük.

Talán ez az a rés, ahol (közös meg egyezéssel) kihátrálhatunk a „gorgiaszi” csapdából. Én készséggel belátom Gorgiasz, a rétor nagyságát (s filozófiájában is), Te pedig nyugodtan elismerheted, hogy a vak is gyönyörködhet a költészetben, még akkor is, ha a színekkel kapcsolatban csak más érzékszerveletről származó ismeretei, „szinesztéziás” benyomásai lehetnek, vagyis képzeleti és fogalmi e téren enyhén szólva is hiányosak. A gyermekekhez hasonlóan, akik tapasztalat dolgában gyenge lábakon állnak ugyan, vékony szótárral rendelkeznek, de némely begyöpösödött felnőttel szemben van egy nagy előnyük (ami máris kettő, sőt három): a játékoság s az ebből fakadó nyitottság és kreativitás. A Thomas Mann-i anticipálva tanulás lehetősége, a jelentésbeli „hézagok” befoltozásának a képessége.

Ilyen a bennünk élő gyermek is. Nem szabad csüggednünk hát! Talán a női lélek „liános dzsungel” előtt állva sem. S bár ennek szövevényébe, némi képp fáradva, már nem mennék bele,

egy-két idevágó részletet azért idézek, főleg Montaigne esszéiből: „Talán könnyebb végleg lemondani az egész nő nemről, mint valamennyi kötelességünket híven teljesíteni a feleségünkkel szemben.” (II. könyv, 33. fejezet) E kijelentése miatt André Gide el is marasztalja, s joggal az író (,,amiből egyáltalán nem következik, hogy ő valamennyit teljesítette volna. A nőket nem becsüli valami sokra...” stb.). A költőkről azonban (Montaigne-nek) nincs egy rossz szava sem. Legyünk büszkéek rá, kedves Hubám, már csak azért is, mert egy mai költőnek e téren nehezebb a dolga. (Igaz, hogy többet is kaszálhat.) Montaigne még a hagyományos női szerep alapján beszélhetett („Elég, ha [...] nem szorulnak tolmácsra, amikor udvarlásunkat hallgatják”). A mai nőknek azonban nem elég, „ha a tulajdon természetes kincseiket érvényesítik”. Számolni velük ma már ezeken túl is muszáj. Arról nem is beszélve, hogy költő, nagyvonalúan (Montaigne fölvetését követve), nem mondhat le róluk. Neki „navigare” a nőben is „necesse est”. Mindezen okosságok levedel, valamint Székács Verának és Réz Pálnak a műfordító Réz Ádám életművét ápoló s felmutató könyve (*Réz Ádám emlékezete*, Európa K., 2007) nyomán jutottak eszembe, az idézeteket is ennek szemelvényeiből merítettem.

Remélem, segítségemre lesznek majd az amazonokkal vívott háborúidban, hozzájárulva, hogy napjaid most már nyugalomban teljenek. S békeségre jutván a világgal és önmagaddal, talán azt is megengedheted magadnak, hogy barátodra is gondolj néha-néha, megajándékozva őt egy-egy hanyagul leszakított leveleddel! Vale: Pali

SUHAI PÁL 1945-ben született Bezenyén. Pakson érettségizett, 1968-ban az ELTE BTK magyar-történelem szakán (Eötvös-kollégistaként) kizárólagos középiskolai tanári diplomát szerzett. Előbb a TIT Budapesti Szervezetében szervezőként dolgozott, majd a 31. sz. Szakmunkásképző Intézetben, illetve a Vas utcai Kereskedelmi Szakközépiskolában tanított. Időközben az OPI-ban tantárgygondozói állást is vállalt. 2005 óta nyugdíjas. Irodalom tankönyvcsaládját a Magyar Tudományos Akadémia 2003-ban Pedagógus Kutatói Pályájában részesítette. A Magyar Írószövetség tagja. Kötetei: *A magunk kenyerén* (kortárs költők versantológiája), Szépirodalmi, 1971; *Akár az üldözött* (versek), Magvető, 1984; *Mikszáth Kálmán kritikai kiadás 78. és 80. kötet* (sajtó alá rendezés Rejtő Istvánnal), Akadémiai, 1984, 1987; *Porba írt sorok* (versek), szerzői kiadás, 1994; *Irodalom, művészet az alteritás korában* (tankönyvcsalád, 1–3. kötet), Holnap, 2004; *Kísértetek kora* (versek), Orpheusz, 2005; *Gyermekrajzok* (versek), Holnap, 2007; *Tudósítások a katedréről* (tanulmányok, esszék a közoktatásról), Orpheusz, 2007; *Külön körön* (versek), Napút Káva Téka, 2010; *Bábeli adományok* (irodalmi levelek, esszék, kritikák), Napkút, 2011; *A tiüköd én vagyok, nézd* (Válogatás a Buzás Hubával való irodalmi levelezésből), Napút Káva Téka, 2012; *Szigorú napok* (versek), Napkút, 2012; *Vallomás sötétből* (R. M. Rilke hatvankét versének fordítása), Orpheusz, 2014; *Bábeli adottságok* (irodalmi levelek, esszék, kritikák), Napkút, 2014.